

ابن سینا

دانش پزشکی شیخ و سنت دینی بار خواجه کیان داری

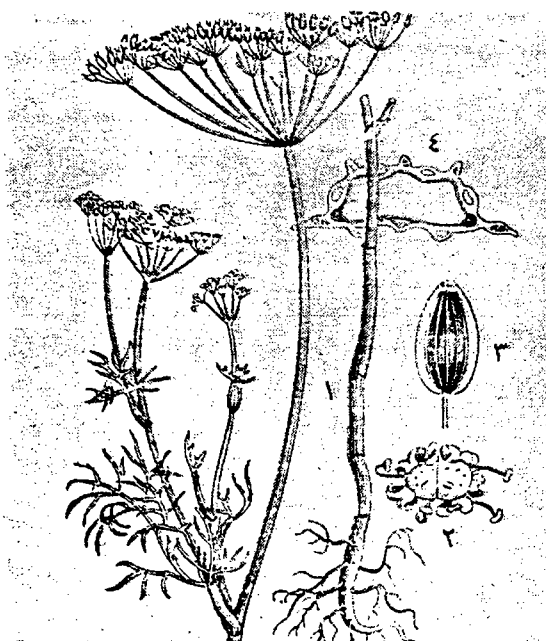
دکتر محمود نجم آبادی

رئیس بخش تحقیقات تاریخی طبی و
بهداشتی دانشکده بهداشت دانشگاه تهران

کامل و برش قائم آن در شکل شماره (۱) دیده میشود .
۸ - رازیانه - اما رازیانه که معرب آن رازیانه است
و بزبان فرانسوی آنرا Fenouil یا به زبان علمی لاتین آنرا
Foeniculum Vulgare نامند .
در شکل (۲) دو قسمت از یک گیاه کامل و گل آن
دیده میشود .
رازیانه از داروهای مفید صفاوی و کبدی است که

در شماره قبل شش قلم از گیاهان داروئی کبدی و
صفاوی که شیخ در قانون آورده نگارش یافت . اینک
دنباله آن از نظر خوانندگان می گذرد :
۷ - رازک - شیخ نام آنرا لبلاب آورده است
(Houblon = هومولوس لوپولوس = Humulus Lupulus)
که از گیاهان بسیار مفید کبدی به شمار می آید . نام دیگر
آن حشیشه الدینار است . شکل شاخه گلدار ماده و میوه

شکل شماره ۲

شکل شماره ۱

دهان) (Pavalysie de la Face) و عرق النساء (Sciaticque) آنرا تجویز میکرده است.

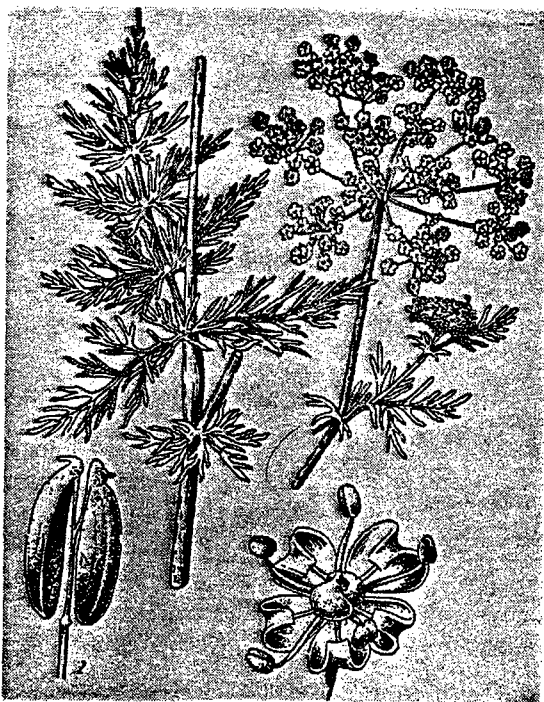
این گیاه در ایران فراوان است و در قدیم پزشکان (حتی در حال حاضر بعضی از اطباء در شهرستانها) ریشه این گیاه را به میزان یک تا سه مثقال (پنج تا پانزده گرم) تحت عنوان مدر و دفع کننده صفرا استعمال می کنند. اخیراً خواص این گیاه توسط علمای مغرب زمین مورد توجه قرار گرفته و آنرا در آماس بیماریهای مزمن کیسه صفرا (Pericholecystites) مفید دانسته اند.

ایضاً دانشمندان دیگر مغرب زمین از جوشانده ریشه این گیاه برای ازدیاد ترشحات کبد و تحریک مجاری صفرا نتایج مفید دیده اند.

در شکل سوم (۱) سرشاخه گلدار و (۲) گل و (۳) برش قائم گل و (۴) مادگی و (۵) دیاگرام آن دیده میشود. ناگفته نماند که بیشتر مورد استعمال رونا س در رنگ رزی میباشد.

۱۱ - زیره - زیره بر دو نوع است: زیره سبز (Cumin des prés) و زیره سیاه یا زیره کرمانی (Cumin carvi) که این سبزه در کتاب دوم قانون خواص جالبی از آنها ذکر می کند.

این گیاه هنوز هم در کشور ما برای تصفیه خون و بیماریهای ناشی از صفرای زیاد استعمال میگردد. حتی آنرا در غذا ریخته و با برنج مخلوط می کنند و با میل و رغبت

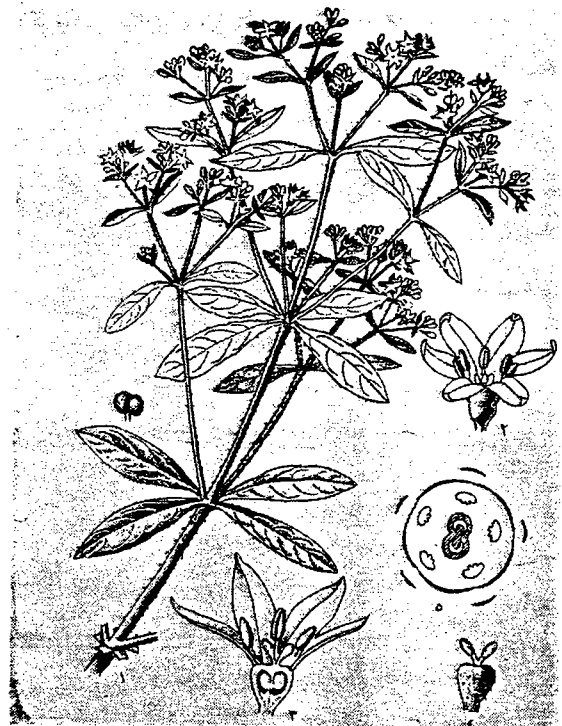
شکل شماره ۴

شیخ آنرا زیاد استعمال میکرده و هنوز هم در کشورهای آسیائی این دارو را برای بیماریهای کبدی و صفراوی (یعنی ضد صفرا) استعمال میکنند.

۹ - رجل الغراب - که نام دیگر آن اطرلال است و در کشور ما آن را قازایاگی (قازیاگی) می نامند و لاتین آن Cochlearia Coronopi میباشد.

این گیاه همان گیاهی است که تا چندی قبل در فصل بهار دروه گردا آنرا می فروختند و اغلب خانواده ها آنرا برای تصفیه خون و جلوگیری از صفرا به تجویز پزشکان قدیم می خوردند. حتی بعضیها آنرا در غذاهای خود داخل کرده بمانند سبزیها با میل و رغبت و به نیت سلامتی از آن استفاده می کردند.

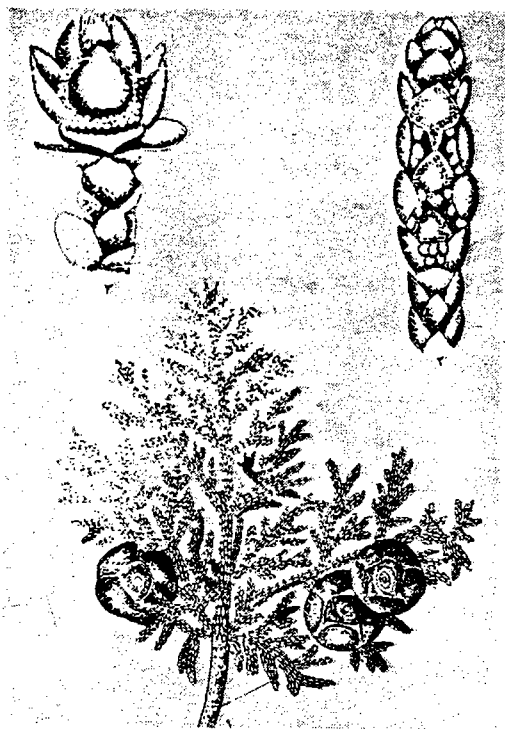
۱۰ - رونا س - (یا رُنّاس = فوة الصباغین = Rubica Tinctorum = Garance) از داروهائی بوده که شیخ از آن در قانون نام میبرد و ثابت کرده است ریشه آنرا

شکل شماره ۳

که رنگرزان استعمال میکنند در انسداد مجاری کبد و طحال و یرقان بسیار مفید می باشد.

شیخ در قانون جوشانده (Infusion) و یا سکنجبین (Oxymel) آنرا برای درمان بیماریهای کبدی و صفراوی مشروحاً متذکر گردیده و علاوه در بسیاری از بیماریها بمانند فالجها (Paralysies) و بی حسی (Insensibilité) و سستی اعضا (Faiblesse = Relaxion) و لقوه (کجی

شکل شماره ۶

دارد که ذکر همه آنها در این مختصر نگنجد .
باید دانست يك نوع دیگر از سرو کوهی (سرو =
شجرة الحیات = Cyprés commun) وجود دارد که درختی

شکل شماره ۷

شکل شماره ۵

می‌خورند . از آن گذشته این گیاه یکی از صادرات بزرگ
کشور ما محسوب می‌گردد .
نگارنده در سفر اخیر (آذرماه و دیماه ۱۳۵۲) که
برای شرکت در کنگره بین‌المللی هزاره ابوریحان به پاکستان
رفته بودم ، ملاحظه کردم که در این سرزمین زیره تا چه حد
استعمال می‌گردد ، منتهی در قدیم استعمال آن زیادتیر بوده
است .

در شکل ۴ به ترتیب (۱) سرشاخه گلدار و ساقه
برگدار آن و (۲) میوه در زیر ذره بین نمایان است و در شکل ۵
به ترتیب (۱) برگ کامل و (۲) ساقه گلدار و میوه دارو
(۳) و (۴) گل و میوه نمایان است .

۱۳ - سرو کوهی (سرو جبلی یا سرو کوهی = عرعر =
Genévrier commun و چند نام دیگر) که این سینا آنرا
بنام عرعر آورده است .

شیخ استعمال آنرا در آماس‌های کیسه صفرا و برای
دفع سنگهای مجاری صفراوی مفید میدانسته است . اما
کلمه‌ای که امروزه ما بنام عرعر مینامیم مصرف طبی ندارد
و فرانسوی آن (Ailante یا Vernis du Japon) است .
در شکل ۶ به ترتیب (۱) شاخه میوه‌دار (۲) شاخه
حامل مخروطهای تر مشاهده می‌گردد .

استعمال میوه آن باعث تقویت بدن و تعریق و تصفیه
خون و زیادی ادرار می‌گردد . بعلاوه خواص دیگری نیز

به ارتفاع ۲۰ تا ۲۵ متر می‌باشد که از چوب و میوه آن استفاده می‌گردد .

چوب آن قبض‌کننده مزاج و معرق است . میوه آن در قدیم برای رفع اسالهای ساده و درمان بواسیر به کار میرفته است .

سرو کوهی غیر از درمان بواسیر در رفع اختلالات یائسگی نیز مصرف داشته و از همه اینها گذشته بر آن در کتاب‌های طبی قدیم خواص فوق‌العاده دیگری نوشته شده است که بسیار خواندنی است و باید چند صفحه از مجله را به شرح آنها اختصاص داد . بدین لحاظ به همین مختصر قناعت می‌گردد .

در شکل ۷ به ترتیب شاخه میوه‌دار مخروطی و مخروط ماده دیده میشود .

شکل شماره ۸

ابن‌سینا در قانون برای سرو خواص شگفت‌انگیزی قائل شده که بسیار قابل مطالعه است .

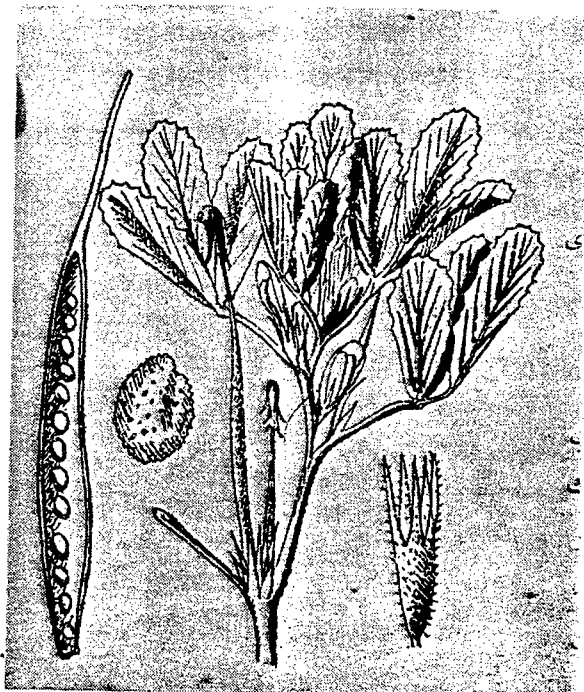
عده‌ای از محققان مغرب زمین مخصوصاً داروشناسان درباره يك جزء سرو اعم از دم کرده میوه خرد شده یا مطبوخ و یا حب و امثال آنها مطالبی در کتابهای خود متذکر گردیده‌اند (برای اطلاع بیشتر رجوع شود به کتاب بسیار

ارزنده گیاهان داروئی تألیف آقای دکتر علی زرگری) .
۱۳ - شاهتره (شاهترج = شاترج = ساتراج Fumaria)

(Fumeterre = officinalis) این گیاه مانند کاسنی در بیماریهای کبدی و صفراوی مورد استعمال زیاد داشته و تا قریب پنجاه سال قبل در تهران (و شاید اکنون نیز در شهرستانها) عصاره آنرا با کاسنی مخلوط نموده و به صورت مایع در فصل بهار استعمال میکردند . در فصل بهار عده‌ای از دوره‌گردها این گیاه و همچنین کاسنی را تهیه کرده و به مردم عرضه میداشتند و پزشکان هم آنرا تجویز میکردند. شیخ در قانون خواص این گیاه و استعمال آنرا در بیماریهای کبدی و کیسه صفرا به صورت عصاره توصیه کرده است . خواص درمانی آن تصفیه‌کننده خون و صفرا است و بعلاوه اشتهاآور نیز میباشد و چون زیاد مصرف گردد گلبولهای قرمز خون را کم کند . بدین دلیل وقتی میزان خون فردی زیاد می‌گردد از این گیاه تجویز میشود است . اثر بزرگ شاهتره بر روی کبد و کلیه است ، بعلاوه خواص دیگری هم دارد . در قدیم بیشتر آنرا مخلوط با کاسنی تجویز میکردند و شیخ هم بهمین نحو در قانون آورده است . (شکل ۸) .

در شکل ۸ بترتیب (۱) شاخه گلدار (۲) و (۳) گل و کاسبرک در زیر ذره‌بین و (۴) و (۵) گلبرگهای خارجی و (۶) گلبرگ داخلی و اندامهای جنسی و (مجموعه) و پرچم و (۸) مادگی و (۹) میوه آن دیده میشود .

شکل شماره ۹

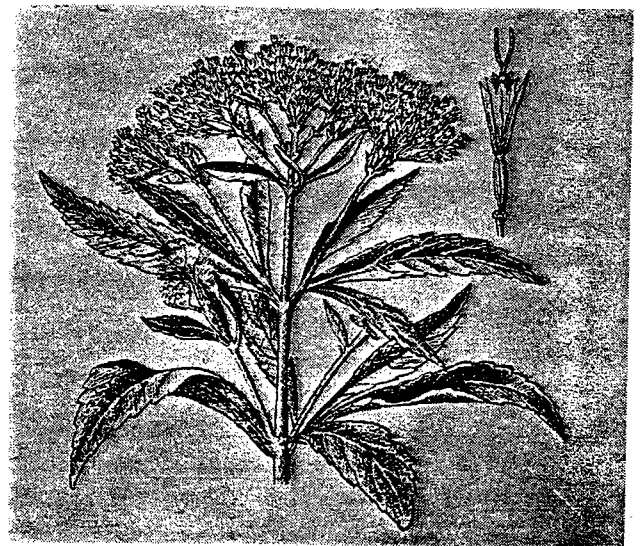

۱۴ - شنبلیله - (حلبه = Trigonella)
 Foenum-graecum = Fenugrec
 گیاه خواص مهمی بر شمرده و آنرا برای تقویت کبد و معده و زیاد شدن اشتها تجویز کرده و اکنون نیز عده‌ای از پزشکان آنرا تجویز می‌کنند .

از آن گذشته این گیاه که یکساله است و در کشورما و آسیای صغیر و الجزیره و هند و مصر و مراکش و ایتالیا و بسیاری از کشورهای روی کره زمین می‌روید از صورت داروئی بیرون آمده و صورت غذائی و خوراکی بخود گرفته است . چنانکه در ایران در خورش‌ها آنرا استعمال می‌نمایند . دانه‌های شنبلیله نیروبخش است که ترمیم قوی می‌کند و سابقاً آنها را برای افراد نحیف و لاغر و مبتلی به سل تجویز می‌کردند . شاید اکنون هم متداول باشد منتهی با داروهای جدیدی که در طب وارد شده این دانه‌ها کمتر مورد استعمال دارند .

در شکل ۹ بترتیب شاخه گلدار و میوه‌دار و کاسه ،

شکل شماره ۱۰

میوه و دانه آن نمایان است .

۱۵ - غافث (= حشیشة الغافث =

Eupatorium Cannabinum = Eupatoire =
 Ep. d'Avicenne = Eup. Chanvrine)

این گیاه که بسیار مورد نظر شیخ بوده و انواع و اقسام دارد در کنار آب‌های راکد و نهرها فراوان است . همچنین در نقاط مرطوب کوهستانی ایران (مخصوصاً کوه‌های بختیاری) می‌روید .

در قدیم از تمام قسمت‌های گیاه استفاده طبّی به عمل می‌آمده است ، ماده عامله آن (Eupatorine) می‌باشد . این اپوتاروین ماده‌ای تلخ و گزنده است که در آب و الکل حل می‌شود . این گیاه در قدیم الایام بسیار استعمال می‌گردیده و ابن‌سینا آنرا در بیماران مبتلی به یرقان و ورم کبد بصورت جوشانده میداده است . همچنین عصاره آنرا نیز استعمال می‌کرده است .

شیخ به این گیاه و قسمت‌های مختلف آن عقیده زیاد داشته ، بطوریکه در استعمال آن بسیار کوشا و جاهد بوده و بدین مناسبت یکی از نام‌های آن «اوپاتوار ابن‌سینا» گذارده شده است .

در شکل ۱۰ سرشاخه گلدار و یک گل دیده می‌شود . امیدوارم در شماره بعد دنباله این مقال را خدمت خوانندگان محترم مجله «هنر و مردم» تقدیم دارم .

توضیح لازم :

۱ - عکسهای این مقاله و مقاله قبلی از کتاب ذیقیمت دوست دانشمند آقای دکتر علی زرگری اقتباس شده است که بدین وسیله از ایشان تشکر می‌کنم .

۲ - بعضی مطالب در باب خواص گیاهان علاوه بر استفاده از قانون شیخ از کتاب آقای دکتر زرگری و مجله دوم جشن‌نامه ابن‌سینا اقتباس گردیده است .